

МЕТАФІЗИЧНА СУТНІСТЬ СХІДНИХ ЄДИНОБОРСТВ

Саєнко В. Г.

Інститут фізичного виховання і спорту Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Луганськ

Актуальність. Першорядною відзнакою бойових мистецтв Сходу є їх глибоке філософське підґрунтя, що дозволяє їх adeptам здійснювати процес самореалізації особистості протягом всього життя не тільки у фізичному, а й духовному плані. Актуалізація внутрішнього енергетичного потенціалу бойових мистецтв особливо важлива на сучасному етапі їх розвитку, так як створення синтетичних видів єдиноборств (таких, як К1, кікбоксінг, ММА, фрі-файт, шут-файтинг, UFC та ін.) на стику східної і західної традицій сприяє успішному об'єднанню матеріалістичних цінностей і тактико-технічного арсеналу з внутрішніми духовними потребами людини, в прагненні до єднання з природою і вираженні свого внутрішнього світу через рух.

У давнину із загальної маси людей виділялися найбільш розвинені в фізичному відношенні індивідууми, здатні вступити в сутичку з диким звіром чи ворогом. Ймовірно, що в підсвідомості всієї чоловічої половини людства закладено прагнення до екстремальних видів діяльності, одним з яких і стали бойові мистецтва, які сприяють реалізації безумовного оборонного рефлексу. Але розвиватися й удосконалюватися протягом тисячоліть вони могли не стільки завдяки своєму прикладному аспекту, скільки внаслідок перетворення в комплексну систему, що не тільки задовольняла потребу людини в змаганнях, видовищах, фізичному вдосконаленні та оздоровленні, а й збагачену дихальними вправами, психічною практикою в сукупності з підключенням до процесу вселенських трансформацій. Саме метафізична сутність давніх бойових мистецтв Сходу привертає сьогодні adeptів єдиноборств. Таким чином, правильне розуміння релігійно-філософських доктрин Сходу в процесі їх включення в канву сучасних єдиноборств стає засобом і методом, як підвищення спортивної майстерності, так і формування нового типу особистості в бойових мистецтвах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософсько-релігійні і психологічні аспекти Далекого Сходу бойових мистецтв вивчались у роботах наступних авторів [1, 3, 6, 9, 11, 15]. Воїнські традиції окремих як східних, так і Європейських народів проаналізовано у розробках фахівців [2, 4, 7, 8, 10, 14]. У попередніх роботах нами також проведено деякі дослідження у даному напрямку [5, 12, 13]. Проте, метафізична сутність східних єдиноборств не має широкого наукового розкриття. Тому, у даному дослідженні робиться спроба теоретичного аналізу метафізичного підґрунтя східних єдиноборств та закладеної в них філософської мудрості.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати приховану метафізичну мудрість східних єдиноборств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переважна більшість єдиноборств, що виникли в Бірмі, В'єтнамі, Кореї та інших країнах Східної та Південно-Східної Азії засновані на ідеології, запозиченої з Китаю або Японії. У них в різних варіаціях переплетені принципи конфуціанської моралі, даоські і буддійські медитативні практики, у ряді випадків зберігаються рудиментарні фрагменти автохтонних культур.

Так, в основу філософії в'єтнамських бойових мистецтв („во”), за даними [10], лягли принципи конфуціанства, буддизму та даосизму, методики китайського цигун. Термін „хі” означає єдність фізичних сил і духу, і близький за значенням китайському ци. Під загартуванням духу розуміється бездоганне володіння тілом і зброєю, доведене до автоматизму і здійснюване на рівні підсвідомості. Це мистецтво руху, що відрізняється високою точністю і м'якістю, широтою і плавністю. Всі рухи виконуються за строго визначеними напрямками, при цьому особлива увага звертається на глибоке, акцентоване дихання, людина заглиблюється в себе, відсторонюється від переживань і турбот зовнішнього світу.

В основу хапкідо, визнаного корейським національним бойовим мистецтвом, за даними [9], лягла даоська символіка восьми триграм, що позначає через складний асоціативний ряд всі явища і закономірності

навколишнього світу і буддійська медитація. Людина за допомогою цієї символіки усвідомлює механізм кругообігу енергії „кі” („ци”) і ставить себе в центр даного кругообігу, зосереджуючи енергію в собі і направляючи її в потрібне русло. При цьому необхідно дотримуватися десяти заповідей, взятих з даоської і буддійської філософії: пам’ятати, що навколишня природа є енергія; дотримуватися шляху зосередження в своєму тілі енергії неба і землі; слідуючи цим шляхом, розвивати свої енергетичні здібності; використовувати енергію природи з восьми напрямків; використовувати тільки оборонні прийоми; дбати про добробут своєї країни і всього людства; поважати порядок і громадську мораль; поважати будь-яку людину і бути скромним в своїй поведінці; прагнути до найвищої майстерності у всьому; поважати всі бойові мистецтва.

За даними [6], звід правил поведінки ідеального воїна феодальної Японії отримав назву „бусідо”, тобто „шлях воїна”. В його основу були покладені концепції буддизму і конфуціанства, переплетені з даоським поняттям шляху як морально-етичної категорії і з положеннями синтоїзму – національної релігії Японців. У бусідо знайшли віддзеркалення питання буття і людської психіки, вирішувалися проблеми ролі людини в навколишньому світі, сенсу життя, добра і зла, визначалися критерії моральних цінностей і морального ідеалу. Виховання воїна у дусі бусідо означало, що він повинен був усвідомлювати особистий моральний борг щодо відношення до свого сюзерена, самостійно оцінювати власні дії та морально засуджувати себе за порушення обов’язків і боргу.

Синтоїзм являє собою стародавню політеїстичну релігію японців, в якій поєднувалися культ природи, примітивний анімізм і віра в магію, що еволюціонували в виражену любов до природи і її духам, до предків і їх духам, до власної країни і імператора, що є прямим нащадком богині сонця Аматерасу. З синто в бусідо перейшли два фундаментальні поняття: патріотизм і вірнопідданство, що набули гіпертрофованих рис.

Філософською основою самурайської етики за даними [4], стали принципи дзен. Дзенські ідеї суворого самоконтролю і самовладання були

зведені в ранг чесноти. Ці якості вважалися найбільш цінними в характері самурая.

Медитативна практика виробляла впевненість і холонокровність перед смертю, яка розумілася не як розпад, знищення, а в якості перегрупування і втілення в іншому образі сукупності „дхарм”, що є єдиною справжньою природою людини. Тому, індивідуальне „Я” розумілося безсмертним, як сама природа, а страх перед смертю бачився в якості однієї з ілюзій свідомості, від якої необхідно позбавлятися.

На формування самурайської ідеології вплинули і конфуціанські вимоги про вірність обов’язку, слухняності і вдосконаленні особистості. Мораль воїна будувалася на реалізації ідеї вірності, під якою розумілася не вірність імператору, правлячому класу або державі в цілому, а вірність сюзерену, з яким воїн перебував у відносинах заступництва і служіння. Синтоїстський принцип вірності посилювався буддійським становищем про неминуче в минулому характері всього земного і тлінність буття, що стимулювало дух самопожертви самурая і його зневагу до смерті.

Вірність по відношенню до пана – найперша конфуціанська чеснота – вимагала повного усунення самурая від своїх особистих інтересів, за винятком випадків відмови від власних переконань, якщо князь наполягав на порушенні прийнятих морально-етичних канонів.

Конфуціанський принцип „загладжувати образу справедливістю” трансформувався в принцип „катакїуті” – кровної помсти, який приймався в бусїдо як спосіб морального задоволення за образу, реалізацію почуття справедливості. Поняття справедливості породжувало поняття шляхетності, яке ототожнювалося з конфуціанським критерієм почуття обов’язку як піднесеного початку морального порядку, прямої душі і вчинків.

Благородство дозволяло померти, якщо це було необхідно і вбити, якщо це було потрібно. Почуття обов’язку – „гірі” повинно було переважувати уподобання та емоції людини – батьки без коливань жертвували дітьми, а самураї – своїм життям заради феодала.

Така якість, як мужність, включала в себе поняття хоробрості, відваги та сміливості. При цьому визнавалася розумна хоробрість, а наприклад марний ризик і нерозумна смерть накладали на самурая ганьбу. Один з найголовніших принципів конфуціанської традиції – шанування старших реалізовувався в бусідо через принцип скромності, коли для рядових самураїв було неможливим піднімати голову в присутності свого пана. Але, одночасно, з дитинства виховувалося почуття власної гідності, а честь і слава цінувалися дорожче за життя, тому для їх захисту в хід без роздумів пускалася зброя.

Брехня самурая дорівнювалася до боязкості, тому слово було гарантією правдивості, а на необхідність клятви дивилися як на приниження.

Любов до зброї, що розвивалася в самурайському середовищі, вселяла не лише почуття самоповаги, а й відповідальності, так як меч слід було застосовувати тільки в разі реальної необхідності, а його безпричинне або невиправдане використання дорівнювалося до безчестя, що, втім, не поширювалося на взаємини самурая з нижчими станами – селянами або городянами.

До вдосконалення було доведено самураями вміння володіти собою і керувати своїми почуттями. Цьому сприяло перетворення дзен-буддизму в духовну основу для військового стану. Непоодинокими були випадки звернення воєначальників за порадами до буддійських ченців. Чи не тремтіти перед несподіваною небезпекою і зберегти при цьому ясність розуму, віддавати собі звіт у власних вчинках і діях та здатність тверезо мислити – ось гідності самураїв, яка вироблялися завдяки дзенській практиці.

Легкість розставання з життям в поєднанні з абсолютним спокоєм і душевною ясністю була обумовлена дзенським вченням про ілюзорність буття, але одночасно короткочасність життя породжувала її особливе естетичне сприйняття – чим вона коротше, тим прекрасніше. Смерть фізичного тіла не означала кінця існування індивідуума, так як його переродження в майбутніх життях не підлягало сумніву. Був вироблений своєрідний етикет смерті, з яким

був пов'язаний обряд самогубства шляхом розпорювання живота – „харакірі” або „сеппуку”.

Сидяча медитація (дзадзен) сприяла самозаглибленню самураїв і вихованню в них витримки і терпіння. У ряді випадків для досягнення саторі в процесі активної медитації використовували несподіваний фізичний вплив – удар палицею або тренувальним мечем при навчальному фехтуванні. Внаслідок сильного психологічного стресу, яким вважалося просвітлення, у самурая проявлявся новий погляд на життя і на своє місце в ній, який не піддавався логічному поясненню або опису, але людина набувала здатність у вищій мірі керувати своєю волею – найбільш цінною якістю для представника військового стану.

Злиття конфуціанства з буддизмом і синто породило догмат вірності і беззаперечного підпорядкування в рамках сім'ї, як соціальної структури, батькові; в рамках феодального князівства – князю (дайме); в рамках держави – сьогуну (з XII-XIII ст.). Конфуціанська вимога морального вдосконалення шляхом дотримання законів сім'ї, суспільства і держави повністю відповідало принципам феодальної Японії.

Навчання молодого самурая будувалося на буддійській байдужості до смерті, конфуціанському культурі синівської шанобливості і синтоїстській вірності своєму феодалу. З ранніх років син самурая отримував у подарунок вирізаний з дерева іграшковий меч, що привчав любити свою зброю і усвідомлювати приналежність до самурайського стану. Виховувалося вміння контролювати свої дії і утримуватися від вираження почуттів вигуками або стоконами. Вироблялися холонокровність і спокій, що допомагали не втрачати присутності духу навіть при самих серйозних випробуваннях.

Молоді самураї повинні були досконало володіти прийомами фехтування на мечах і алебардах, стріляти з лука, вміти поводитися з списом, знати техніку дзю-дзюцу і їздити верхи. Всі духовні та фізичні здібності самурая були підпорядковані оволодінню військовою майстерністю, щоб боротися з противником і перемагати його зі зброєю або без неї. Спочатку слід було

домогтися психічної врівноваженості воїна і тільки потім приступити до формування фізично розвиненої особистості.

Самурайські військові дисципліни в своїй назві мають ієрогліф „до” („шлях”), що позначав ідеал істинного самурая, пізнав самого себе, тобто вийшов на правильний шлях.

З усіх видів самурайських єдиноборств найбільш шанованим було кендо, оскільки меч розглядався як засіб формування особистості, був головним об’єктом фізичної і психічної концентрації, яка в кінцевому підсумку сприяла злиттю людини з природою, зі всесвітом. Завдяки самозаглибленій медитації тіло і душа воїна досягали звільнення від простору і часу – фехтувальник повністю відмовлявся від навколишнього Середовища і його думки були спрямовані винятково на боротьбу. Про перемогу думати заборонялося, тому що пов’язане з цим хвилювання веде до втрати самовладання, збиває дихання і ослабляє м’язи.

Обов’язковими для самураїв були такі військові мистецтва, як ба-дзюцу (мистецтво верхової їзди), ябусаме (стрільба з лука з коня), інуомоно (переслідування на коні собаки, стрільба у рухому мішень), со-дзюцу (мистецтво володіння списом) і нагіната (фехтування на алебардах), суйей (плавання в повному спорядженні і зі зброєю). Особливістю всіх цих мистецтв було те, що на них наклали свій відбиток культ синто, конфуціанська ідеологія і дзенські системи медитації. Тобто, готувалися фізично сильні і витривалі воїни, яким було невідоме почуття страху, що відрізняються холоднокрівністю і витримкою, здатні до останньої краплі крові битися на полях феодалських міжусобиць.

Таким чином, мудрість розуміється не як здатність до аналізу об’єктивної реальності, а як інтуїтивно-цілісне, свідомо-тілесне осягнення життя в даний момент часу. Проте, не можна досягнути культурну та філософську традицію Далекого Сходу, тільки читаючи наукові трактати, без власної практики в області східних єдиноборств, живопису, каліграфії чи поезії. Для такого

практичного вивчення філософії не достатньо книг, потрібна жива передача інформації та оцінка досягнутих результатів.

Висновки. Майстри військового мистецтва є унікальними носіями знань і мудрості. Поетично-філософська форма викладу єдиноборств, пронесена крізь століття, власне і відображає своєю динамікою мудрість людської думки. Спокій єдиноборця, який досяг вищого рівня майстерності відбивається непохитною мудрістю. Тому, метафізична мудрість східних єдиноборств – це збагнення їх суті упродовж довгих років наполегливих тренувань і самовдосконалення.

Перспективи подальших розробок у даному напрямку. Планується проведення дослідження щодо трансформації філософсько-релігійних, психологічних та метафізичних аспектів бойових мистецтв Далекого Сходу в сучасне середовище слов'янського суспільства.

Література

1. Андросов В. П. Буддизм Нагарджуны : религиозно-философские трактаты : [монография] / В. П. Андросов. – М. : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2000. – 799 с.
2. Бишоп М. Окинавское каратэ : учителя, стили, тайные традиции и секретная техника школ воинского искусства / М. Бишоп. – М. : ФАИР-Пресс, 1999. – 304 с.
3. Буров В. Г. Философское наследие народов Востока и современность / В. Г. Буров, Д. В. Джохадзе, Е. А. Фролова. – М. : Наука, 1983. – 247 с.
4. Гагонин С. Г. Спортивно-боевые единоборства / С. Г. Гагонин. – СПб. : ГАФК, 1997. – 352 с.
5. Гончаров С. М. Морально-этические нормы поведения и философские принципы в школе тхэквондо / С. М. Гончаров, В. Г. Саенко // Перший крок у науку : Зб. наук. пр. Всеукраїн. студ. наук.-практ. конф. – Луганськ : Поліграфресурс, 2007. – Т. 1 : Психолого-педагогічні науки. – С. 421 – 426.

6. Джонс Д. Традиционные боевые искусства Японии : Путеводитель по системам и школам обучения / Д. Джонс. – [Пер. с англ.]. – М. : Гранд, 2003. – 272 с.
7. Долин А. А. Кемпо – традиция воинских искусств / А. А. Долин, Г. В. Попов. – М. : АНС-Принт, 1991. – 416 с.
8. Дрэггер Д. Современные бунзюцу и будо / Д. Дрэггер. – [Пер. с англ.]. – М. : ФАИР-Пресс, 2001. – 368 с.
9. Карамов С. К. Корейские боевые искусства / С. К. Карамов. – М. : ООО «Издательство Астрель» : «Издательство АСТ», 2003. – 158 с.
10. Мандзяк А. С. Воинские традиции народов Евразии / А. С. Мандзяк / Под общ. ред. А. Е. Тараса. – Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2002. – 384 с.
11. Ояма М. Философия каратэ / М. Ояма. – [Изд. перераб. и доп.]. – Благовещенск, 1998. – 50 с.
12. Саенко В. Г. Система киокушинкай каратэ : основы научного познания спортивного мастерства, воинского ремесла, воинского искусства : [монография] / В. Г. Саенко // Украинская ассоциация киокушинкай каратэ. – Луганск : СПД Резников В. С., 2010. – 300 с.
13. Саенко В. Г. Морально-етичні засади підготовки спортсменів в кіокушинкай карате : [монографія] / В. Г. Саєнко ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2011. – 356 с.
14. Танюшкин А. И. Кёкусинкай – духовная воинская традиция / А. И. Танюшкин, В. П. Фомин. – М. : ОАО «Типография «Новости», 1999. – 156 с.
15. Фомин В. П. Диалог о боевых искусствах Востока / В. П. Фомин, И. Б. Линдер. – М. : Молодая гвардия, 1990. – 367 с.